

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1970.3.01>

J. SAAT

LENINLIKU MAADEKREEDI ELLUVIIMINE EESTIS *

Oma koosolekul 1. novembril 1917 vkj., s. o. juba varsti pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu, otsustas Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee viivitamatult asuda maadekreedi elluviimisele. Selleks kavatseli otsekohe asutada Eestimaa maatameeste ja väikemaapidajate valla- ja maakonnanõukogud. Nende valimised määrati 19. novembrile.⁶² Moodustatavad töörahva nõukogud valdades pidid täitma ka maakomiteede ülesandeid. Maakomiteede kohta ei langetanud Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee esialgu mingit otsust. Nad jäid endiselt ilma tegevuseta, ei korraldatud ka nende ümbervalimisi. 5. detsembril kinnitas Rahvakomissaride Nõukogu uue maakomiteede määruse ja tegevusjuhendi ning saatis laiali vana esseerlik-kadetliku Maa-asjade Peakomitee. Rahvuspiirkondades jäeti maakomiteede küsimus kohalike võimuorganite lahendamata. Samal päeval otsustas Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee kõigi maakomiteede tegevuse Eesti piirides lõpetada. Valdade maakomiteede asjaajamine anti üle valdade, maakondade maakomiteede asjaajamine maakondade töörahva nõukogudele. Kubermangu Maakomitee ülesanded võttis endale Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee.⁶³ Viimane päris ka maakomitee summad (60 000 rbl.).

Üle-eestimaaline Täitevkomitee tegi kõik, et mõisate ülevõtmine ja nende majapidamise korraldamine uutal alustel toimuks organiseeritult ja läbimõeldult. Kodanlike ja väikekodanlike parteide liidrid aga ennustasid, et maal algab nüüd «lõhkumine ja korralagedus». Neile hädaldajatele vastas «Eesti Teataja»: «Ei ole kahtlust, et maaküsimuses on töörahval suuri raskusi ees. Sõda teeb ka siin mõisate harimise raskemaks, kui see oleks harilikel oludes. Tuleb kõik jõud kokku võtta ja takistustest üle saada, mida rahva võidurikkale teele püütakse ette veeretada... Niisama ei ole kahtlust, et maatamehed nii mõnegi vea teevad, mitte igakord sellelt seisukohalt välja ei astu, mis klassiteadlikule töölisel omane peab olema. Aga elu ise viib nad õigele teele.»⁶⁴

Oma 24. novembri 1917. aasta otsuse näol andis Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee juhendi maadekreedi elluviimiseks Eestis. Selle esimesed kolm punkti käsitlevad rendikohapidajate ja rendimaksimise küsimusi. Kuni sellekohaste lähemate määruste ilmumiseni lõpetati Eestis igasugune rendimaksimise väljaspool linna piire asuva maa eest, seisku see rent siis rahas, töös või milleski muus. Rendimaksimisest ei vabastatud mõisate ja talukohtade rentnikke, kel oli üle 10 tiinu põllumaad.

Punktis 4 nõuti, et Eesti piirides olevad era-, kroonu-, stiifti-(piiskopkonna-) ja kiriku-mõisad tuleb viivitamatult kontrolli alla võtta. Kõiki nende mõisate omanikke, rentnikke

* Algus «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Uhiskonnateadused» 1970, nr. 1, lk. 167—178.

⁶² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 413. 19. novembril nimetati maatameeste ja väikemaapidajate valla- ja maakonnanõukogud ümber töörahva valla- ja maakonnanõukogudeks ja Eestimaa Töölise, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu — Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukoguks. (Sealsamas, lk. 736, märkus 204, vt. ka märkused 203 ja 205.)

⁶³ «Eesti Teataja» 8. dets. 1917.

⁶⁴ «Eesti Teataja» 2. dets. 1917.

ja kasutajaid või nende asemikke kohustati mõisate varandused ning elav ja eluta inventar ühes arvepidamisega valla töörahva nõukogu esindajatele üle andma. Igas mõisas tuli valida töörahva vanemate nõukogu, kes valla töörahva nõukogu mõisa valitsemisel pidi abistama.

Punkt 5 kehtestas, et mõisaomanikud ja -rentnikud ei tohi sissetulekuid, mis nad mõisatest on pärast 1. novembrit 1917 saanud, enam oma isiklikes huvides kasutada, vaid peavad need täielikult üle andma valla töörahva nõukogu esindajatele. Mõisniku ja tema perekonna isiklikuks tarvitamiseks olnud liikuv varandus jäeti neile alles.

Mõisate ülevõtmine oli keelatud neis valdades, kus töörahva nõukogud olid veel valimata. Keelatud oli ka metsade jaotamine ja muu tegevus, mis kahjustas mõisate väärtust.⁶⁵

Vastavas Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee juhatuskirjas maakondade ja valdade töörahva nõukogudele öeldakse, et nende peaülesandeks on mõisate ja muude suurmaapidamise rahva omandiks võtmine ja korraldamine, instruktoreite palkamine, kes valla töörahva nõukogudele mõisamajapidamise alal juhatust annavad, põllutööriistade ladude avamine ja majapidamise juhatajatele erialaste kursuste korraldamine.⁶⁶

Sama juhatuskirja kohaselt tuli valdade töörahva nõukogudel mõisatesse saata oma volinikud, kes seal pidid kontrolli (järelevalve) sisse seadma ja varanduse üle võtma. Volinikud pidid kokku kutsuma mõisatöölise koosoleku, kokkutulnuile ette lugema maa-dekreedi, Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee otsuse 24. novembrist 1917 ja juhatuskirja valla töörahva nõukogudele. Seejärel tuli valida 3- või 5-liikmeline mõisa töörahva vanemate nõukogu. Neil koosolekul ei olnud otsustavat hääleõigust mõisavalitsejatel ja neil mõisateenijatel, kes mõisaomaniku või valitseja isiklikus teenistuses olid, nagu kokad, teenijad, kutsar jne.

Pärast valimist pidi valla töörahva nõukogu mõisapidajalt või tema asemikult vastu võtma kõik raamatud, arvepidamise jne., koostama vastuvõtmise kohta protokollid ja andma need üle mõisa töörahva vanemate nõukogule. Viimase käsutusse läks ka mõisa kontor kogu inventari ja raamatutega.

Kõik mõisa sissetulekud, mis olid saadud pärast 1. novembrit 1917 ja mis saadakse edaspidi, pidid juhatuskirja kohaselt laekuma valla töörahva nõukogule ning hoitama valla töörahva nõukogu jooksval arvel. Mõisa töörahva vanemate nõukogu käsutusse jäid jooksvate kulude katteks ainult väiksemad summad.

Ülevõtmise akt tuli koostada kolmes eksemplaris, kasutades selleks trükitud planki. Aktis märgiti mõisa kaardi järgi maa suurus (põllud, heinamaa, mets jne.) ja koostati loomade, inventari, vilja ning muude põllumajandussaaduste nimekiri. Üks eksemplar aktist saadeti üle-eestimaise Täitevkomitee põllumajanduse osakonnale, kus nad läbi töötati, et saada ülevaadet mõisate majanduslikust olukorrast.

Mõisa endine valdaja pidi võimalikult lühikese aja jooksul mõisast lahkuma. Valla töörahva nõukogu otsustada jäi, kas talle lühema või pikema aja peale moonu määrata.⁶⁷

Varsti pärast Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee otsuse ja juhatuskirjade avaldamist hakati mõisa töörahva vanemate nõukogusid valima ja mõisaid üle võtma, mis arenes vastavalt sellele, kuidas maakondades ja valdades jõuti moodustada nõukogude võimu organid — maakonna ja valla töörahva nõukogud. Kuigi mõisate ülevõtmine valdades, kus töörahva nõukogud olid valimata, oli keelatud, ei saadud sellest

⁶⁵ Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 452–453; ORRKA, f. R-1235, nim. 1, s.-ü. 1, l. 50 p; «Tööline» 4. dets. 1917; «Edasi» 7. dets. 1917. Leninlik maadekreet ning kõik selle kohta käivad otsused ja määrused ilmusid ka eri brošüürina: Ajutise Töö- ja Talurahva Valitsuse ja Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täidesaatva Komitee määrused maa asjus. (Aratrükk «Eestimaa Kubermangu Teatajast» ja «Eesti Teatajast».) Tallinn, 1917. 16 lk. Brošüür sisaldab «Maadekreedi», «Talarahva juhendi», üle-eestimaise Täitevkomitee 24. nov. otsuse ning juhatuskirjad maakonna ja valla töörahva nõukogudele.

⁶⁶ ORRKA, f. R-1235, nim. 1, s.-ü. 1, l. 57; Juhatuskiri maakonna töörahva nõukogudele. «Eesti Teataja» 23. nov. 1917.

⁶⁷ ORRKA, f. R-1235, nim. 1, s.-ü. 1, l. 58; Juhatuskiri valla töörahva nõukogudele. «Eesti Teataja» 28. nov. 1917.

igal pool kinni pidada. Esines valdu, kus töörahva nõukogu valimine viibis, kuid mõne mõisa poliitiliselt teadlikud ja aktiivsed töölised võtsid mõisa omal algatusel kontrolli alla või hakkasid teda ise majandama.

Vastavalt Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee 24. novembri otsusele oli maakondade töörahva nõukogudel õigus anda korraldusi maadekreedi elluviimiseks oma maakonnas. Harjumaa Tööraha Nõukogu näiteks teatas oma maakonna valdade töörahva nõukogudele, millal ja kuidas mõisate ülevõtmine peab toimuma, ning organiseeris neile abiks linnatöölisi. Samuti toimiti teistes maakondades, kus töörahva maakonnanõukogud olid juba loodud. Harjumaa Tööraha Nõukogu pani üle-eestimaa-lisele Täitevkomiteele ette samme astuda, et ka neis valdades, kus töörahva nõukogusid pole veel jõutud moodustada, mõisate ülevõtmise suhtes midagi ette võetaks, sest müüdu võiksid parunid ja nende käsilased mõisate majapidamised laostada.⁶⁸

Et maadekreedi elluviimine asjalikumalt toimuks, asus Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee lühiajalistel kursustel ette valmistama instruktoreid, keda saata kohtadele abistama mõisate ülevõtjaid. Need instrktorid said vastavatel kursustel ettevalmistuse nii üldpoliitilistes kui ka praktilistes küsimustes, nagu kohalike nõukogude valimine, mõisate ülevõtmine, mõisa töörahva vanemate nõukogude valimine jne. Instruktorite ettevalmistamisest ja tööliste-punakaartlaste salkade organiseerimisest võtsid aktiivselt osa mitmed pika staažiga bolševikud, näiteks M. Aitsam.

Tallinnas moodustati töölistest-punakaartlastest ja teadlikumatest eesti polgu soldatitest salku, enamasti 5—6-mehelisi, kes niisuguse ettevalmistuse saanud instruktori juhtimisel siirdusid valdadesse mõisatöölisele abiks.

Saabunud valda, astus salga juht kõigepealt ühendusse valla töörahva nõukoguga ja läks siis koos selle esindajatega mõisasse. Siin kutsuti kokku tööliste koosolek, kus valiti mõisa töörahva vanemate nõukogu. Seejärel asuti mõisa ülevõtmisele vastavalt juhatuskirjale. Igal saigal tuli läbi käia üks või kaks valda.⁶⁹

19. detsembriks oli Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee ajakirjanduse büroo teatel Tallinnast maale saadetud 100 niisugust salka. Mitmel pool osutasid mõisnikud ja nende käsilased vastupanu.

Tallinna eeskujul hakati tööliste-punakaartlaste salku samal eesmärgil organiseerima ja instruktoreid ette valmistama ka Tartus, Pärnus, Võrus ja teistes maakonnakeskustes. Need tööliste-punakaartlaste salgad olid maakehvikutele suureks abiks. Artiklis «Linn annab maale abi» kirjutas «Tööline»:

«Selle nädala lõpul⁷⁰ läheb maale 90—100 relvastatud komandot, mis koosnevad Tallinna Eesti polgu soldatitest ja punakaardiväelastest.

Eesti kodanlus muidugi kiristab hambaid, et Eesti polgu soldatid, kelledest ta endale tuge ja varju otsis, ühes töölistega lähevad, et maatööravale vajalikku toetust pakkuda.

Igal komandol on instrktor kaasas. See on kas tööline või soldat, kes on vastavatest loengutest osa võtnud.

Eesti T. ja S. Nõukogu Täitevkomitee tahab korraldada, et tulevase nädala jooksul kõigis Eesti põhjapoolsetes mõisates töörahva kontroll ja valitsus sisse seataks ning mõisnike ja nende valitsejate kuritegelikule mõisavaranduste laastamisele lõplikult piir pandaks.

Tallinna Eesti polgu komitee otsustas valdade töörahva nõukogudele appi tulla. Organiseeriti soldateist ja punakaardiväelastest koostatud komandod. Nad lähevad Harju, Viru, Järva, Viljandi ja Lääne maakonda. Igasse kihelkonda läheb üks komando.»

Linna abist maale kirjutas ka kehvtalurahva ajaleht «Maatamees»:

«Korraldatult ja kindla kava järgi viiakse see «sõjakäik» läbi.

Tervitage, Eesti töörahva liikmed, Tallinna Eesti polku! Ta on ühes teiega, ja mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes.

⁶⁸ «Eesti Teataja» 27. nov. 1917.

⁶⁹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 530—531, 739, märkus 240.

⁷⁰ Artikkel ilmus esmaspäeval, 11. det. 1917.

Mis ootavad Tartu Eesti soldatid? Kas ei teeks nad sedasama?

Ei tohi viivitada, seltsilised! Iga päev viivitust läheb rahvale kümned tuhanded maksa, sest mõisnikud-röövikud laastavad mõisaid jultunult ja — ilma mingi viivitusea.»⁷¹

Kuigi linnatöölise abi oli märkimisväärne, etendasid mõisate ülevõtmisel kõige tähtsamat osa siiski kohapealse maatööraha organiseeritus, teadlikkus ja kohalike bolševike aktiivsus. Mõisate ülevõtmine toimus kiiremini seal, kus kohapeal olid VSĐT(b)P organisatsioonid või üksikud bolševikud, kes astusid selleks energilisi samme.

Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee sekretär bolševik Johannes Käspert kirjutab neid päevi meenutades oma mälestustes:

«Punakaartlaste salku saatsime neisse kohtadesse, kus meie seltsimehed maal nõrgad olid. Mõisate ülevõtmist juhatas V. Kingissepp. Ülevõtjateks määrati instruktorid ehk organisaatorid, kellest Mihkel Aitsam oli üks agaramaid. Neile anti kaasa seltsimeeste Pöögelmanni ja Mäeotsa poolt koostatud juhtnõõrid... Maal loodi ka punakaart, kes hallparunitelt ja valgetelt väeosadelt sõjariistad ära võttis. Eesti kodanlus, nähes, et eesti polkudest talle enam abi ei olnud, asus kiiresti hallparunite poegadest endale kaitserühmi organiseerima. Need paigutati mõisatesse ja neid peeti parunite poolt ülal... Suuremat tegevust need salgad aga ei saanud avaldada, sest nad peksti paljudes kohtades punakaardi poolt laiali. Mõnes kohas lasksid nad aga ise jalga.»⁷²

Ülevaatliku pildi maadekreedi elluviimisest ja esimestest saavutustest kogu Eesti ulatuses andis 3. ja 4. detsembril 1917 Tallinnas toimunud Eesti maatameeste konverents ja Eesti tööraha põllumajanduse kongress, mis 5. ja 6. jaanuaril 1918 tuli kokku Olevi Rahvakojas.

Maatameeste konverentsist võttis osa 153 saadikut kõigist maakondadest.⁷³ Üks saadik oli saabunud ka okupeeritud Saaremaalt. Rõhuv enamik konverentsist osavõtjaid olid bolševikud või nende poolehoidjad. Ainsale menševikule Alma Ostrale kui kodanluse käsilasele keeldusid maatööraha esindajad sõna andmast, mispeale see daam tigidalt käratseks lahkus.

Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee esimees J. Anvelt tervitas avakõnes maatamehi, kes olid mõisate ülevõtmisega edukalt algust teinud ning tagasi lükanud kodanluse sule- ja sõnariütlite soovitusel oodata, kuni Eesti Asutav Kogu kokku tuleb. Saadikute sõnavõttudest selgus, et 1917. aasta detsembri alguseks oli siiski veel vähe mõisaid üle võetud, sest paljudes valdades puudusid tööraha nõukogud.

Konverentsil tuli arutusele Eesti bolševike agraarprogramm, nüüd juba uutes, nõukogude võimu tingimustes.

Oma aruandekõnes kaitses J. Anvelt sotsialistliku suurpõllupidamise põhimõtet ja mõistis hukka mõisate jaotamise püüded. Ta võrdles suur- ja väikepõllupidamist ning leidis, et esimene on viljakam ja tarvitab suhteliselt vähem tööjõudu kui tükeldatud väikepõllupidamine. Edasi käsitles J. Anvelt küsimust, missugused mõisad tuleb üle võtta ja vastas: kõik, ka hallparunite omad. Kuid keskustes tuleb veel otsustamisele, missugune peaks olema talupoegadelt ülevõtmisele kuuluvate maade alammäär. Kuni see pole selgunud, tuleks talupoegadele kuuluvate suurtalude ja karjamõisate ülevõtmisega viivitada. Kuid J. Anvelt arvas, et iga tööraha organisatsioon kohapeal talitagu ka selles küsimuses julgelt ja kindlalt, ilma et ta jääks lootma mõnele kõrgemalseisvale organile või selle juhatussele.

Väikemaapidajate nõudmise rahuldamiseks tegi J. Anvelt ettepaneku, et igasugune rendi- ja maavõlgade maksmine tuleb viivitamatult lõpetada ja et kandimeestele ning

⁷¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 517—518.

⁷² Johannes Käspert, Nõukogude võim Eestis. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 33.

⁷³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 482—502.

teistele pisikohtade pidajatele peab mõisa ääremaadest püüdma maad juurde anda, kui see on võimalik.⁷⁴

J. Anveldi seisukohta sotsialistliku suurpõllupidamise küsimuses toetasid ka teised juhtivad Eesti bolševikud. H. Pöögemann märkis, et meie partei nõuet maaküsimuse otsustamisel silmas pidades tuleb niisugune põlluharimise viis tarvitusele võtta, kus töö kõige väiksema jõukulutuse juures kõige rohkem vilja kannaks. J. Sihveri arvates ei olevat maa tükkeldamine ka sellepärast soovitav ega võimalik, et siis tuleks palju hooneid ja hoonekesi üles ehitada, milleks määratu suur osa rahva töö- ja ainelisest jõust ära kuluks. Põlluharimine tarvitaks kurnavat lisatööd ja väikemaapidajad jääksid endiselt nälgivateks maaorjadeks.

Kõik sõnavõtnud vaatesid küsimust vaid majanduslikust aspektist, jättes kõrvale poliitilise külje, selle, kas eesti kehvtalurahva laialdastele hulkadele on sotsialistliku ühismaaharimise eelised juba küllalt arusaadavad.

Mitmed konverentsist osavõtjad, nagu Luunja saadik Schiffer, Kastre saadik A. Rätsep, agronoom Deering ja Karksi saadik H. Schmidt, rääkisid mõisate jaotamise kasuks. Luunja saadik Schiffer näiteks märkis, et J. Anveldi poolt esitatud maaharimise viisil on nii palju vigu, et sellega ükski moonakas ei või leppida. Mõisatöölised jääksid isegi aiamaast ilma ja peaksid kasvõi poole kapsapeaga leppima, mis töösaaduste jaotamisel nende osaks langeb. Ta soovitas kõik alles jätta, mis mõisatööliste praegu naturas (tarbeainete, põllulapikeste jne. näol) lisapalgana makstakse⁷⁵. Rätsep Kastrest arvas, et oleks veider taluomanike ja rentnike kõrval maatamehi ühismoonakateks teha, kellel midagi ei ole, vaid kõik on kroonu või valla oma.⁷⁶ Agronoom Deering väitis, et meie rahvas on maaga nii kokku kasvanud, et mingisugune ühistöö ega selle kuldsed tingimused maatameest ei rahulda, kes ainult oma elupõlvedepikkuse igatsuse ja lootuse täide minekut ja silmapilku ootab, mil ta oma maalapikest võiks harida. Sellepärast soovitas ta kui tegelik põllumajanduse ja maarahva olukorra tundja mõisad ära jaotada.⁷⁷ Karksi saadik H. Schmidt kahtles, kas maatamehed mõisate majapidamisega toime tulevad, ja arvas, et mõni mõis võiks ühistöötamise ja 8-tunnise tööpäeva juures tööpoolest midagi sisse tuua, kuid samal ajal olevat mõisaid, mille majapidamine on viletsal järjel ja millest nii vähe sissetulekuid on loota, et maatamehed sellega midagi ei oskaks peale hakata ning kättesaadud, õigemini saamata maa muutuks neile nuhtluseks.

Eesti esseeride Keskkomitee esindaja M. Bleimanni arvates käivat eesti maatamehe soov selle järele, et maalapike, mida ta harib, ja vili, mida sealt saab, täiesti ja ainult tema oma oleks. Sellepärast soovitab ta mõisad tingimata ära jaotada. Inimestele peab vabadus jäetama, kas nad teistega koos või lahus põldu harida soovivad.⁷⁸

Neile vastates ütles J. Anvelt lõppsonas, et väikekohapidajatele võib mõisate maatagavarast heina- ja karjamaad juurde anda, kuid ainult valla töörahva nõukogu otsuse põhjal.⁷⁹

Peaaegu ühel häälel, vaid kahe erapooletuks jäämisel, võeti vastu bolševike poolt esitatud otsuse projekt maaküsimuse kohta, mis oli koostatud J. Anveldi ettekande põhjal. Otsus kõlas järgmiselt:

«Maatameeste ja väikemaapidajate konverents tunnistab tarvilikuks,

1) et suurmaad, nimelt era-, kroonu-, kiriku- ja asutuste maad viibimata ilma tasuta töörahva kätte võetaks. Linnamõisad jäävad linnavalitsuste, rüütelkonnamõisad ülemaalse töörahva nõukogu kätte, muud nimetatud suurmaad valla töörahva nõukogude valitsemise alla;

2) et mõisate töörahva kätte üleminek Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu juhatuskirjade ja otsuste järele sünniks;

⁷⁴ Sealsamas, lk. 491—493.

⁷⁵ Sealsamas, lk. 491.

⁷⁶ Sealsamas, lk. 495.

⁷⁷ Sealsamas, lk. 494—495.

⁷⁸ Sealsamas, lk. 490, 499.

⁷⁹ Sealsamas, lk. 497—498.

3) et mõisaid, kus praegu on suurmajapidamine olemas, mitte ära ei tükeldataks, vaid seda majapidamist edasi jätkataks. Väikemaapidajatele tuleb mõisa südametest enam eemalseisvatest maadest, niisama ka suurtalukohtadest maad juurde anda, kui selleks tarvidust on. Valla tööraha nõukogud peavad selles sihil eelkavatsused välja töötama ja need maakonna tööraha nõukogudele kinnitamiseks ette panema;

4) et lõpliku maa, metsade ja veekogude tarvitamise ning valitsemise viisi Eesti Tööraha Nõukogu ära määraks, kus kõik Eestis elav töörahas üheõiguslikult esitatud on. Niisama otsustab Eesti Tööraha Nõukogu ära muu mõisapidamisega ühenduses oleva varanduse (ka mõisnikkude piimaühistute, kesk-põllumeesteühisuste jne. varanduse) valitsemise viisi.»

See otsus jäi Eesti bolševike tegevusprogrammiks ka edaspidi. Muudatusi ei teinud selles ka Eesti tööraha põllumajanduskongress, mis toimus kuu aega hiljem.

Eesti maatameeste augustikonverentsi nõudmistega võrreldes oli õluliseks sammuks edasi otsuse 3. punkt, mis võimaldas väikemaapidajatele mõisamaadest ja suurtalukohtadest maad juurde anda. Sellekohaste projektide väljatöötamine pandi valdade tööraha nõukogude peale.

Pärast Eestimaa maatameeste konverentsi tugevdasid eesti kodanlikud ja väikekodanlikud parteid rünnakuid leninliku maadekreedi ning Eesti bolševike agraripoliitika vastu. Kodanlik propaganda hoogustus eriti seoses sellega, et 1917. aasta detsembris algasid ettevalmistused Eesti Asutava Kogu valimisteks. Kodanlikud ja väikekodanlikud parteid püüdsid talupoegi enda poole võita, et nende häältega Eesti Asutava Kogu kaudu uuesti kodanluse võimu kehtestada.

Kodanlus valis oma kallaletungi peaobjektiks Eesti bolševike poolt propageeritud sotsialistliku ühismaaharimise, s. o. ülevõetud mõisate majandamise sotsialistlike suurmajapidamistena. Kuna moonameeste elu oli parunite võimu ajal väga kehv ja trööstitu, siis hirmutas kodanlus talupoegi, et bolševikud tahavad kogu taluraha, ka väikemaapidajad muuta riigimoonakateks. Eriti agar oli vastupropagandat tegema «Päevaleht», mis seekord oli Tööerakonna häälkandja.

Selles lehes Eestimaa maatameeste konverentsi töö kohta ilmunud sõnumis kirjutati:

«Konverents arutas kaks päeva küsimust, mis mõisatega peale hakata. Suur osa koosolijatest nõudis mõisate jagamist ja väiketalu kohtade asutamist. Enamlaste juhid raiusid aga sellele vastu, seletades, et mõisad moonakate komiteede kätte tulevad võtta üheskoos harimiseks ja valitsemiseks, mitte aga jagamiseks, sest enamlaste programm ei luba väikepõllupidamise edendamist.»⁸⁰

Samas numbris leidis ka teade: «Mõisate äravõtmine on maal täies hoos. Paljusid teomehi see asi ei huvita. Teomehed küsida, kas saame nüüd maa kohe kätte, ja kui öeldakse, et maad ei antavat, vaid et nad ainult töö kasudest osa saavad, siis lüüa mehed käega.»

Kaks päeva hiljem avaldas «Päevaleht» artikli «Enamlaste maapoliitika», milles sarjatakse Eestimaa maatameeste konverentsi otsuseid ja kirjutatakse: «Maatameeste konverents otsustanud mõisaid mitte jagada, vaid ühismajapidamist sisse seada, see tähendab, kõik jääb mõisates muutmata, ainult ühe omaniku ja juhataja asemel on nüüd mitu omanikku ja juhatajat, keda moonakad ise valivad.»⁸¹

Lisaks sellele leidis samas numbris kaks samasuunalist agitatsioonilist sõnumit. Esimeses neist teatati, et Erra valla väikemaapidajad ja maatamehed olevat otsustanud oma 4. detsembri koosolekul enamlaste maakorraldust mitte maksvaks tunnistada, sest see ei vastavat eesti rahva hingeelule, ja nõudvat maakorraldust Eesti Tööerakonna programmi piirides, kus igauks oma maatüki peal töötaks, aga mitte mõisamoonakate nõukogu moonakaks ei ole. Teises samas numbris avaldatud sõnumis, mis oli pealkirjastatud «Maa on ärevil», kirjutatakse, et talupojad olevat ütelnud: «Meile lubati maad ja nüüd tahetakse selle asemel vene ühismajapidamist sisse seada.»

⁸⁰ «Päevaleht» 5. dets. 1917.

⁸¹ «Päevaleht» 7. dets. 1917.

«Päevalehest» ei jäänud maha radikaaldemokraatide häälekandja «Teataja», kus kirjutati: «Nüüd on maal mõnes kohas põllutöölised mõisa-majapidamise juhtimise oma kätte võtnud ja sotsiaaldemokraadid-enamlased kihutavad neid igal pool nii tegema. Põllutöölised maal on seni ühistegevusest haruldaselt vähe osa võtnud, neil puudub sellepärast igasugu vilumus selles asjas.... Sellele ei või muud järgneda kui hale sissekukkumine.»⁸²

«Teataja» järgmises numbris avaldati R. Berendseni artikkel «Mis annab meile maade ja varanduste võõrandamine», milles jällegi kirjutatakse, et «meie inimesed pole ühiskondliku majapidamisega harjunud, mille järeldusena mõisate ühispidamine täiesti rappa läheb. Eesti talumees igatseb oma maalapi järele. Kümnete kaupa koos tööd teha ja saaki jagada, see on temale võõras.»⁸³

Seda laadi artikleid ja sõnumeid avaldasid kõik kodanlikud ja väikekodanlikud ajalehed, kus tungiti ägedasti kallale Eesti bolševike agraarpoliitikale. Eesti Asutava Kogu valimiseelset vabadust püüdsid kodanlik-natsionalistlikud ja väikekodanlikud parteid, eriti aga sotsialistliku värvinguga tööerakondlased — eesti parempoolsed esseerid — täiel määral ära kasutada nõukogudevastaseks agitatsiooniks. Selleks rakendasid nad kohalike pastorite kaasabil ka kirikuid. Kose-Uuemõisa valla punakaardiväelane H. Teder jutustab, et jõulu teisel pühäl olevat Kose kirikus toimunud kohalike kodanlaste kogunemine, kus esinenud kõnega tööerakondlaste tuus Jüri Vilms. Kui kohaliku valla töörahva esindajad olevat tahtnud minna Vilmsile vastu rääkima, olnud koosolek juba ära lõpetatud.⁸⁴

Kodanlaste tavaliseks väiteks oli, et mõisaid ei tohtivat rahva kätte võtta, enne kui Eesti Asutav Kogu annab selleks «seaduslikult» loa.

Ka Eesti bolševikud organiseerisid rohkesti töörahva koosolekuid, kus nad selgitasid leninliku maadekreedi olemust ja näitasid, et kodanlaste taotlus viivitada mõisate ülevõtmisega kuni Eesti Asutava Kogu kokkutulekuni tähendab tegelikult katset päästa parunite mõisad rahva kätte ülemineku eest. Sel ajal oli juba teada fakte, et kodanluse peamehed sepitsevad kokkulepet Saksa imperialistidega eesmärgil taastada Eestis kodanluse ja mõisnike võim.

Eesti bolševikud paljastasid ka kodanluse pettemanöövrid maal «maatameeste» koosolekute organiseerimisel. Selgus, et kodanlased kutsuvad kokku kaupmehi, endisi kodanlusaegseid ametnikke ja tegelasi, isegi hallparuneid, ja nimetavad seda kogunemist maatameeste koosolekuks, kes «maatameeste» nimel võtab vastu resolutsioone.

Lihula vallas ja selle ümbruses liikus rahvakoosolekutel ringi hallparun Kustas Tonkmann, kes seletas, et ta kaitseb maatameeste ja väikemaapidajate huve, rahvas aga kihutas ta minema.⁸⁵

Kõige selle tõttu ei saa tõena võtta ka sõnumeid väikemaapidajate ja maatameeste koosolekute otsustest, mis sel ajal kodanlaste, esseeride ja menševike ajalehtede veergudel avaldati. Missugused «maatamehed» seal koos olid, pole teada.

Eesti bolševikel ei olnud sel ajal võimalik välja saata poliitilises võitluses kogenud selgitustöö tegijaid nii palju, kui rahvas seda nõudis. Keirast kirjutati «Eesti Teatajale», et suurnikud peavad seal koosolekuid. Mõisate ülevõtmisest ei taheta kuulda ja otsustatakse, et maksusid ei tule nüüd enam maksta, ka suurnikel mitte. «Arusaajamad maatamehed igatsevad, et keegi tuleks ja neid aitaks, sest oma jõu ja nõuga on neil raske suurnike surve alt vabaneda.»⁸⁶

Eesti bolševike ajalehtedes ilmunud artiklid kutsusid talurahvast üles kindlustama nõukogude võimu, sest ainult nõukogude võim oli suuteline neile maad andma. Kodanluse valepropaganda vastu esines ka Eesti bolševike keskhäälekandja «Tööline» artikliga «Maaküsimus», milles muu seas öeldi: «Mis aga sellesse puutub, et enamlased ei luba v a t mõisaid ära jaotada, siis on see otsekohe vale ja meelega vale selles mõttes, et need kirjutajad ometi valitsuse seletust maa võtmise asjus peaksid lugenud olema.

⁸² «Teataja» 6. dets. 1917.

⁸³ «Teataja» 7. dets. 1917.

⁸⁴ Heinrich T e d e r, Punakaardi organiseerimine maal ja võitlused sakslaste tulekul. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 419.

⁸⁵ «Eesti Teataja» 19. jaan. 1918.

⁸⁶ «Eesti Teataja» 16. jaan. 1918.

Kui Eesti enamlased alati on toonitanud, et mõisad peaksid tükeldamata jääma, siis on see ainult nende tõendamise ja soov, ja kui töörahva nõukogud kohtadel selle vastu võtavad, siis on see meile muidugi armas. Ja koosolekul tel püüame meie sellemõttelisi otsuseid läbi viia. Kuid enamlased on alati ütelnud ja seda ka tegelikult tarvitanud, et rahvas, nimelt maa töörahva kogud, seda ära otsustavad, kuidas maad tarvitada. Võtavad need enamlaste partei seisukoha omaks ja otsustavad, et mõisaid mitte tükeldada ei tuleks, siis ei või ometi sellest rääkida, et enamlased ei lubavat.

Aga ka teisest küljest ei ole see väide õige. Enamlased ei tee oma vaadetest puutumata pühadust. Hoopis selle vastu. Nad ütlevad otsekohe, et ka tükeldamist võib ette võtta, kui seda kohalik majapidamine nõuab. Nii tuleb pisikohtade pidajatele tükkisid juurde anda, kui neid ligidalt saada on; mõisa ääremaa jne. põllusulaste kätte anda ja muud.

Lühidalt — eeskätt ei ole mitte maa tarvitamise viis, vaid maa rahva kätte võtmine tähtis. Tarvitamise kohta on maatöörahval veel aega aru pidada ja otsustada. Kuid maa ära võtta tuleb viivitamatult.⁸⁷

«Töölise» artikkel aitas küll selgitada Eesti bolševike agrarpoliitikat, kuid veel paljugi jäi selles selgusetuks. Seda, kas mõisamaade jaotamine on lubatud või mitte, oleks pidanud selgesõnaliselt ütleva Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee kui üle-eestimaaline kõrgem võimuorgan. Kuid Täitevkomitee põllumajanduse osakonna tegevusaruandes, mis avaldati ajakirjanduses, esineb «Töölise» sellele artiklile hoopis vastupidist. Aruandes kirjutatakse: «Täitevkomitee soovitas igal pool mõisate ühismajapidamist sisse seada ja võttis kõige energilisemad abinõud tarvitusele, et seda kavatsust ellu viia.»⁸⁸

Kuidas siis kohalikud töörahva nõukogud oleksid saanud mõisaid jaotama hakata, kui keskne võimuorgan selle vastu kõige energilisemad abinõud tarvitusele võttis? Eesti maatameeste konverentsi otsuse järgi oli valla töörahva nõukogudel õigus koostada projekte väikemaapidajatele juurdelõigete andmiseks mõisa ääremaadest, kuid õigust ise-seisvaks maade jaotamiseks neil ei olnud. Oleks tulnud ka ümber sõnastada Täitevkomitee 24. novembri otsuse punkt 8, kus öeldakse, et «maade jagamine ja muu mõisate väärtusetuks tegemine on keelatud».⁸⁹

Et mõisate jaotamine keskuse vastava otsuseta lubatud ei olnud, seda kinnitati ka maakonnanõukogude resolutsioonides. Tartumaa Töörahva Nõukogu otsuses 14. detsembrist 1917 näiteks öeldakse ülevõetud mõisate kohta: «Praegusi asjaolusid silmas pidades tuleb mõisat senikaua ühiselt harida, kuni Eestimaa Töörahva Nõukogu seda otsust ümber otsustanud ei ole.»⁹⁰

Tõsi küll, Virumaa Töörahva Nõukogu asus 13. jaanuaril 1918 seisukohale: «Ääremaadest, millel ühismajapidamise jaoks vähe tähtsust, võib valla töörahva üleüldisel nõusolemisel väikemaapidajatele maad lisaks anda ehk väikekohtadena ära jagada, kui sellekohaseid soovijaid leidub.»⁹¹ Kuid vaevalt suutis lubadus, et maad võib jaotada «ääremaadest, millel ühismajapidamise jaoks vähe tähtsust», «oma maalapi» soovijaid eriti vaimustada.

VSDT(b)P Eesti organisatsioon ei oleks tohtinud talupoegi, kes soovisid mõisamaade jaotamist või saada maadükki mõisa ääremaadest, omapead jätta, vaid neid oleks tulnud organiseerida maadekreedid elluviimisele, mõisate ülevõtmisele. Oli vähe sellest, et VSDT(b)P Eesti organisatsioon otsustas eeskujulikud majandid võtta sulaste komiteedele kätte ja vaid «osa maad (karjamõisad jt.) anda üle vähese maaga talupoegadele».⁹²

⁸⁷ «Töölise» 14. det. 1917. Sellesama artikli avaldas pisut lühendatult «Maatamees» 16. det. 1917 pealkirja all «Veel maaküsimusest».

⁸⁸ «Eesti Teataja» 25. jaan. 1918.

⁸⁹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 453.

⁹⁰ Sealsamas, lk. 519.

⁹¹ Sealsamas, lk. 603.

⁹² EKPA (=EKP Keskkomitee Parteiarhiiv), f. 25, nim. 2, s.-ü. 132, l. 135.

VSDT(b)P Eestimaa Komitee bürool kui kõrgemal parteiorganil oleks tulnud valdades korraldada kehttalurahva ja väikemaomanike nõupidamisi ja küsitlusi, et selgitada, mida teha ülevõetavate mõisatega, koostada «oma maalapi» soovijate nimekirju ja selgitada, kellel maasoovijatest oli maasaamiseks kõige suurem vajadus ja õigus jne., nagu seda paljudes Venemaa piirkondades ka tehti, tõmmates sellega suured keh- ja ka kesk- talurahva hulgad aktiivsesse tegevusse maadekreedi elluviimise eest ning vabastades nad esseeride mõju alt.

Et Eesti bolševikud «oma maalapi» soovijad täiesti «isevoolu» hooleks jätsid, see viis osa kehttalurahvast eesti parempoolsete esseeride — tööerakondlaste leeri, kes töötasid maad jaotada «seaduslikul teel», kui hääled Eesti Asutava Kogu valimistel neile antakse.

Vastulöögiks kodanluse töörahvaenulikule propagandale selgitasid Eesti bolševikud üle-eestimaalise Täitevkomitee ametliku häälekandja «Eesti Teataja» juhtkirjas «Uus valitsus ja väikepõllumehed», et maa natsionaliseerimisega, s.o. rahva omanduseks tunnistamisega tahab Nõukogude valitsus luua niisugust korda, kus oleksid kadunud kohtade «haamri alla» andmised, kohtadest väljatõstmised ja lõpmata võlakoorma all ägamine. Nad kinnitasid, et natsionaliseerimine ei tähenda seda, et nüüd võidakse kohapidaja oma kohalt ära ajada.

Samuti rõhutati juhtkirjas, et talusid, millel on kümme kuni kakskümmend tiinu põldu, ei puutu keegi ja et valitsuse dekreet jätab maakonna töörahva nõukogude otsustada, kui suured kohad kuuluvad natsionaliseerimisele.

Meenutati, et väikekohtade rentnikud vabanevad rendimaksust ja taluomanikud ostusummade maksmisest, samuti kohtadel lasuvatest (hüpoteegi-, kreposti-) võlgadest. Nende kasseerimine pandi üle-eestimaalise Täitevkomitee poolt seisma kuni sellekohaste lähemate määruste avaldamiseni. See oli suur kergendus väga paljudele väikepõllupidajatele, kellelelt rendi ja ostusummade tasumine oli seni määratu palju higi ja vaeva nõudnud.

Seda küsimust taheti nii lahendada, et väikesed võlausaldajad, kellede võlg maade peale on kreposteeritud, ei kannataks ja et pangad, iseäranis vastastikused krediidiastutused, kahju ei saaks. Väikesed obligatsioonid kavatseti riigi poolt välja maksta, raha- asutused aga natsionaliseerida. Seega oleksid kõik kahjud riigi kanda jäänud.

Enamiku renditalupoegade majanduslik olukord oli Eestis väga raske, kuid ka ostutaludel lasus määratu suur ostuvõlg ühes kõrgete protsentidega, mis pidurdas talumajapidamiste arenemist.

1916. aasta ajal ulatus Eestimaa kubermangus ostutalude võlgnevus mõisnike krediitkassale umbes 8 000 000 rublani ja talurahva maapangale 14 700 000 rublani, seega kokku 22 700 000 rublani.⁹³ Liivimaa kubermangu Eesti osas ulatus ostutalude võlgnevus üle 21 000 000 rubla. Igal tiinul lasus 26,4 rubla krediitkassa võlga. Seega moodustas Eesti talumajapidamiste ostuvõlg Oktoobrirevolutsiooni eel ligi 45 000 000 rubla.⁹⁴

Mis puutub rentnike olukorda, siis suurem enamik neist olid mõisate renditalupojad. Nende koormatust on raske välja arvestada, sest Eestis oli paiguti kehtiv veel teorent, enamasti aga segarent — nii teo- kui raharent —, kusjuures teopäevi hindasid mõisnikud äärmiselt odavaks.

Mõisnikud püüdsid renti tõsta igal rendilepingu uuendamisel, mis tavaliselt toimus kuue aasta tagant. Eriti tõsteti aga renti siis, kui mõisnik märkas, et rentnik oli teostanud mõningaid uuendusi, püüdnud tõsta põllu viljakust jne. Mida viletsam ja haletsusväärsem rentnik välja nägi, seda vähem oli tal karta rendi tõstmist. Enamik rentnikest suutsid vaid hädapärastel ära elada.⁹⁵

Esimese imperialistliku maailmasõja ajal halvenes mõisate renditalunike olukord veelgi tunduvalt. Mobilisatsioonide tagajärjel vähenes mõisates tööjõud, ent samal ajal langes inflatsiooni tõttu raha ostujõud ja tõusid põllumajandussaaduste hinnad. Nüüd

⁹³ A. Kõõrna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 128. Selles küsimuses viitab autor põllumajanduslikule ajakirjale «Talu» 1916, nr. 6, lk. 98.

⁹⁴ Sealsamas; vt. ka R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 25.

⁹⁵ A. Kõõrna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 129—130.

hakkasid mõisnikud raharendi asemel uuesti sisse seadma teorenti, mis: Oktoobrirevolutsiooni-eelseil aastail järsult teravdas mõisnike ja renditalupoegade vahelist klassivõitlust.

27. märtsil esitasid Harjumaal Kloostri vallas asuva Põllküla mõisa rentnikud ettepaneku Eestimaa kubermangu komisсарile, et viimane teeks korralduse nende käes olevate talukohtade üleviimiseks raharendile.

Rentnikud märgivad, et kuni käesoleva ajani olevat nad mõisaomaniku von Tritthofi juures täielikus orjapõlves olnud ja töötanud iga nädal kolm päeva mõisas. Kui juhtus, et töötajal haiguse pärast polnud võimalik tööle minna, siis ähvardati teda küll väljatõstmise küll rahalise trahviga. Ka nõudsid talupojad, et rendi suurust ei peaks määrama mitte mõisaomanik, vaid agronoom, kes oskab hinnata maa väärtust.⁹⁶

Samasuguse avalduse esitasid Põhja-Liivimaa asekomisсарile Tartumaal Pala vallas asuva Kadrina mõisa talupojad, kes teatasid, et nad on sunnitud renti maksma teoorjusega, nagu teopäevade tegemine, vilja kokkupanemine ja heifategemine. Kõige kibedamal viljakoristamise ajal sunnitakse neid oma põllul viljad saatus hoolde jätma ja mõisaomaniku esimesel kutsel ilmuma mõisa vilja koristama. Selle tagajärjel on kandidid mehed tihti omast viljast ilma jäänud.⁹⁷

Selliseid avaldusi saabus kubermanguvõimudele suurel arvul, kuid nad jäid kõik tagajärjeta, sest kodanlik Ajutine Valitsus teoorjust ära ei keelanud.⁹⁸

Kõrge maarent ja maahindade tõus ei võimaldanud rentnikel kohti välja osta ja maailmasõja ajal langes väljaostmine nullini.

«Eesti Teataja» eespool mainitud juhtkirjas esitatud abinõudel, mida nõukogude võimkohe pärast Oktoobrirevolutsiooni asus läbi viima, eriti aga talurahva turjal lasuva 45 000 000-rublase võlakoorma kustutamisel ja rendimaksmise lõpetamisel, oli määratu suur tähtsus väikepõllumehete võitluses oma majandusliku olukorra parandamise eest.

Väikepõllupidajatele lubati ka kütuse muretsemisel appi tulla, kuid seda kavatseti nii teha, et metsad ei kannataks, et neid ei hävitataks.

Ainus asi, mida rentnikelt ja väikekohaomanikelt nõuti, oli see, et nad oma sulastele ja teenijatele tagaksid inimesekohased korterid, tööaja ja -tasu.⁹⁹

Niisugune poliitika, mille teostamisele Nõukogude valitsus oli juba asunud, aitas kahtlemata võita ka keskmike poolehoidu. Kuid kahjuks räägiti «Eesti Teataja» kõnesolevas juhtkirjas väikepõllumehete üldiselt, tegemata vahet väikepõllumehete-keskmike ja pisikohapidajate-kehvike vahel. Neil kummalgi aga olid oma erinevad nõudmised. Palju mõisate ärajaotamise nõudjaid aga oli just kehvikute hulgas.

Et võimalikult rohkem tööstustöölisi mõisatöölisele maadekreedi teostamiseks appi tõmmata, kutsus VSĐT(b)P Eesti organisatsiooni keskhäälkandja «Tööline» üles kõiki parteiseltsimehi, kes jõuluks maale sõitsid, abistama kehvtalurahvast mõisate ülevõtmisel ja nõukogude võimu kindlustamisel valdades. «Ärgu olgu uueks aastaks ühtegi mõisat enam, mis oleks aadli või eesti soost rahvakurnaja käes!» öeldakse üleskutses.¹⁰⁰ Maale sõitjaid registreeriti ja instrueeriti «Töölise Majas» Suur-Karja 18.

Samal ajal alustas VSĐT(b)P Eestimaa Komitee büroo Eesti töörahva põllumajanduse kongressi ettevalmistamist. 15. detsembril toimunud Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee koosolek otsustas kongressi kokku kutsuda 5. ja 6. jaanuaril 1918.

«Sellest seisukohast välja minnes ja silmas pidades, et Eesti töörahvalt praegu määratu raske maaküsimus otsustamist nõuab,» öeldakse otsuses, «ja seda ainult töörahvas ise, aga mitte keegi muu teha võib, kutsub Eesti töörahva ja sõjaväelaste nõukogu täidesaatev komitee 5. ja 6. jaanuaril 1918. a. (vana kal järgi) Eesti töörahva põllumajanduse kongressi kokku.

⁹⁶ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 71.

⁹⁷ Sealsamas, lk. 156—157.

⁹⁸ Sealsamas, lk. 716, märkus 47.

⁹⁹ «Eesti Teataja» 27. nov. 1917.

¹⁰⁰ «Tööline», 9. dets. 1917.

Sellest kongressist võivad osa võtta:

- 1) Iga valla töörahva nõukogu poolt — 1 asemik, 2) iga mõisa töörahva poolt 1 asemik, 3) Eesti sõjaväeosades teenivate maatameeste poolt iga roodu poolt 1 asemik, 4) sotsialistlike erakondade poolt, kes töörahva nõukogude valitsust tunnistavad, iga partei osakonna poolt 1 asemik.

Nõuandya häälega võivad osa võtta Eesti töörahva asemikud väljaspool Eestit asuvate organisatsioonide poolt.»¹⁰¹

Kongressi kokkukutsumise otseks ajendiks oli Rahvakomissaride Nõukogu «Määruse maakomiteede kohta», mis avaldati 13. detsembril 1917. Määruse projekti oli välja töötanud Põllutöö Rahvakomissariaadi kolleegium, enne lõplikku kinnitamist parandati ja täiendati seda Rahvakomissariaadi Nõukogu erikomisjonis V. I. Lenini osavõtul. Määruse kohaselt tuli Maa-asjade Peakomitee ja kohalikud maakomiteed ümber korraldada demokraatlikel alustel. Valla maakomiteesse pidi üldise, otsese, võrdse ja salajase hääletamise teel valitama üks liige iga 500 elaniku kohta. Valla maakomitee koosseisu kuulusid ka naabervaldade esindajad, igast üks.¹⁰²

Pärast määruse avaldamist algasid enamikus Venemaa kubermangudes kohalike maakomiteede valimised ja seejärel maakomiteede kubermangukongressid. Eestimaa töörahva põllumajanduse kongress oli üks sellistest talurahva kongressidest, kuigi siin ei tulnud kokku maakomiteede esindajad, sest maakomiteed olid Eestis 5. detsembri otsuse alusel likvideeritud ja uute valimisi ei korraldatud.

Kuna 1918. aasta jaanuari alguseks oli juba üle 1000 mõisa üle võetud, siis olid kongressi päevakorras tähtsal kohal sotsialistliku suurmaapidamise organiseerimise küsimused, nagu tööpäeva pikkus, palgaküsimus, põllutööliste kindlustamine, mõisahoonete ja -parkide kasutamine, mõisa puhaskasumi jaotamine ja kahjude katmine ning töörahva võimu kindlustamine. Peamiseks arutusobjektiks aga oli ikkagi suur- ja väikepõllupidamise vahekorra küsimus, mida selgitas J. Anvelt. VSĐT(b)P Eesti organisatsiooni nimel teatas ta, et «enamlaste vaade maaküsimuses on mõisaid mitte tükeldada».¹⁰³

Maajaotamise eest võitlesid kongressil peamiselt eesti esseerid, kes aga lähtusid väärist seisukohast, väites, et väiketalupidamine on majanduslikult kasulikum ja püsivam kui suurpõllupidamine. Nende esindaja M. Bleimann kinnitas, et «suurtööstuse idee teostamine põllumajanduses viib selle kokkulangemisele».¹⁰⁴ Masinajõu kasutamine põllutööks ei olevat nende arvates võimalik. Saksamaa kogemusi arvestades ei täitvat aurusahad neile pandud lootusi. Ka Lääne-Euroopas tõrjuvat väikepõllupidamine suurpõllupidamise välja.

M. Bleimanni väidetel polnud mõistagi mingit alust. Põllutöömashinade kasutamine oli ka Venemaal Esimese maailmasõja eel aina laienenud. Veelgi intensiivsemalt oli see protsess kulgenud Eesti mõisates ja suuremates taludes.¹⁰⁵ Eesti väiketalupidajad suutsid

¹⁰¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 522—523.

¹⁰² Аграрная политика Советской власти (1917—1918). Документы и материалы. М., 1954, lk. 129.

¹⁰³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 573.

¹⁰⁴ Sealsamas.

¹⁰⁵ 1905. a. imporditi Venemaale põllutöömashinaid 20,9 milj. rubla eest, 1912. aastaks tõusis nende sissevedu 59,4 milj. rublale. Veel suuremas tempos kasvas kunstväetiste sissevedu: 1906. a. oli see 7,8 milj., 1912. a. 35,3 milj. puuda. Niihästi masinaid kui kunstväetisi kasutati peamiselt mõisates ja kulakutaludes, mida sise- ja välisuru nõudeid silmas pidades hakati ümber korraldama monokultuuride, eriti tööstustehniliste kultuuride (suhkrupedi, tubaka jne.) kasvatamiseks. (С. П. Трапезников, Аграрный вопрос и ленинские аграрные программы в трех русских революциях. М., 1963, lk. 281). Sõja ajal vähenes järsult põllutöömashinade ja kunstväetiste sissevedu, mis andis end peagi katastroofiliselt tunda nii kogu Venemaa kui ka Eesti põllumajanduses.

Aurusahkade all mõttes M. Bleimann nähtavasti «Fowler» süsteemi aurutraktoreid, mis olid suured ja kohmakad ning leidsid kasutamist vaid eriti suurtes mõisates. Kuid juba 1917. a. algas USA-s hoogne kergeõlimootoriga traktorite tootmine. (Vt. Большая Советская Энциклопедия 43, второе издание, art. «Трактор», lk. 93, ja «Тракторостроение», lk. 104.)

mõisnike ja kulakute majapidamiste kõrval püsida vaid omaenda ja perekonnaliikmete tööjõudu äärmiselt kurnates.

Põllumajanduse hilisem areng nii kapitalistlikes maades kui ka Nõukogude Liidus on veenvalt tõestanud, et põllumajanduses nagu tööstuseski on väljavaateid vaid suurtootmisel. Ka marksismi klassikud K. Marx, F. Engels, eriti aga V. I. Lenin, tõestasid oma töödes hiilgavalt suurmaapidamise üleolekut väikemaapidamisest. Meenutagem V. I. Lenini töödest vaid 1914.—1915. a. kirjutatud «Uusi andmeid kapitalismi arenemisest seadustest põllumajanduses, I vihk. Kapitalism ja põllumajandus Ameerika Ühendriikides», kus ta USA 1900. ja 1910. aasta rahvaloenduse andmete najal näitab, et sealses põllumajanduses toimub väiketootmise väljatõrjumine suurtootmise poolt.¹⁰⁶

Sotsialistliku põllumajanduse perspektiivi silmas pidades oli J. Anveldil täielik õigus, kui ta ütles, et «suurtööstus on kasulikum kui väiketööstus, nii ka maaharimises.»¹⁰⁷ ja H. Pöögelmännil, kes väitis, et «meie partei nõuab maaküsimuse otsustamisel, et niisugune põlluharimise viis tarvitusele võetaks, kus töö kõige vähema jõukulutuse juures kõige rohkem vilja kannaks. Ja see oleks suurpõllupidamine.»¹⁰⁸

Kuid eesti kehvtalurahva hulgas oli veel üsna laialdaselt levinud mõisamaade jaotamise nõudmine. Veebruarirevolutsiooni järel hakkasidki mõisatöölised ja kehvikud kohati omavoliliselt mõisaid ära jaotama.

Saaremaal Kaarma suurvasallas asuva Randvere mõisa talupojad võtsid aprillikuus mõisa üle ja jaotasid ära. Sellest ettevõtmisest võtsid osa ka mõisas asuvad vene soldatid oma nõuannetega. Maad said 75 perekonda. Kuid septembri lõpul okupeerisid Saksa imperialistid Saaremaa ja andsid mõisnikule mõisa tagasi.¹⁰⁹

3. septembril 1917 toimus Saaremaal Maasi vallas rahvakoosolek, millest võttis osa üle 400 inimese. Koosolekul võeti vastu otsus, milles nõuti, et 1) kroonu, kloostrite, kirikute ja eraomanike mõisad ja maad peavad minema ilma tasuta maad hariva rahva omanduseks, 2) kõik võõrandamisele tulevad maad peavad olema antud maaharijatele «perekonna viisil ehk ühisuse (seltsi) peale» põliseks tarvitamiseks, 3) maatükk peab nii suur olema, et maaharija sellel töötades ennast perekonnaga võib ära elatada, seega umbes 20 dessatini (näiteks 5 dessatini põllu- ja 15 dessatini heina- ja karjamaad), 4) kui maaharija maapidamise maha jätab, siis läheb maa valla või maakonna omavalitsuse hoole alla, kes selle uuele maatarvitajale edasi annab.

Koosolekul avaldas üle 100 inimese soovi söötijäänud Maasi kroonumõisast, mis oli üle 2000 dessatini suur, maad saada.¹¹⁰

Augusti lõpul nõudsid Viljandimaal Vana-Võidu vallas maade jaotamist 57 inimest, nende hulgas 28 põllutöölist.¹¹¹

Et maade jaotamise nõudmine oli kehvtalurahva hulgas küllaltki laialt levinud, seda märkis eelmise aasta detsembris toimunud maatameeste konverentsil ka J. Anvelt, kui ta ütles, et «veel üsna laialt näib arvamine valitsevat, nagu saaks mõisate äravõtmise puhul igäiks tingimata tüki maad.»¹¹²

Kui suures ulatuses Eesti maatöölised ja pisikohaomanike hulgas esines mõisamaade jaotamise nõudmist, selle kohta puuduvad kindlamad andmed. Seda oleks saadud teada küsitluste teel ja eriti selle küsimuse arutamiseks kokkukutsutud kehvtalurahva koosolekutel. Kuid Eesti bolševike juhtivad tegelased, kelle eesmärgiks oli ülevõetud mõisates kohe üle minna sotsialistlikule suurmajapidamisele, seda küsimust üles ei tõstnud.

¹⁰⁶ Teosed, 22. kd., lk. 1—89.

¹⁰⁷ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 573.

¹⁰⁸ Sealsamas, lk. 494.

¹⁰⁹ «Kommunismi Ehitaja» 14. veebr. 1959.

¹¹⁰ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 312—313.

¹¹¹ H. Saarniit, Eesti bolševike seisukohad agraarküsimuses Oktoobri-eelsel perioodil. «Eesti Kommunist» 1967, nr. 6, lk. 25.

¹¹² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik, lk. 493.

Kuna mõisate kasutamise küsimus põhjustas kongressil rohkesti vaidlusi, siis püüdsid H. Pöögelmann ja V. Kingissepp sellest üle saada väitega, et käesoleval silmapilgul ei tohi aega raisata vaidlusteks, vaid mõisnikelt tuleb otsekohe mõisad üle võtta. «Kõigepealt vaja maa ära võtta,» ütles H. Pöögelmann, «ja siis alles lõplikult tema tarvitamise üle aru pidada, — mis nüüd ainult omavahelisi kokkupõrkamisi ja lõhesid sünnitaks.»¹¹³ «Kui mõisad ära võetud, küllap siis selgitada jõuab, missugune põllupidamise viis kõige kasulikum on,» oli V. Kingissepa seisukoht.¹¹⁴

Oma lõppsõnas lükkas aruandja J. Anveldi ümber sõnavõtnute poolt väikemaapidamise kasuks ettepooldatud väited ja esitas resolutsiooni, milles kinnitati, et mõisaid ei tule tükeldata. Esseerid esitasid oma resolutsiooniprojekti. Bolševike resolutsioon võeti vastu määratu suure häälteenamusega: 530 saadikust hääletas resolutsiooni poolt 507. Esseeride resolutsioon aga sai ainult 22 häält, erapooletuid oli 1.¹¹⁵

J. Anveldi ettepanekul saatis kongress telegrammi V. I. Leninile, kellele kontrrevolutsionäärid 1. jaanuaril 1918 olid atendaadikatsse korraldanud. Kongress tervitas tuliselt Leninit kui kogu maailma töörahva huvide eest võitlejat. Ühtlasi hoiatati kontrrevolutsionääre, et proletariaadi suuremeelsusel võib lõpp tulla ja siis kutsub ta kõik liiga julged lüüdnud kurjategijad halastamatult korrale.¹¹⁶

Eesti maatameeste konverentsi ja Eesti põllumajanduse kongressi otsus «mõisaid mitte tükeldata» näitavad, et Eesti bolševikud olid üldjoontes jäänud VSDB(b)P VII ülevaemaalse (aprilli)konverentsi agraarprogrammi alusele. Kuid nende selleaegsed juhid jätsid arvesse võtmata, et V. I. Lenin oli Oktoobrirevolutsiooni eelõhtul Aprillikonverentsi seisukohti oluliselt täiendanud. Sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise ajal olid nn. tüüpjuhendi kaudu teatavaks saanud talurahva nõudmised, mis äratasid Leninis sügavat tähelepanu. Ta leidis, et ainult revolutsiooniline töölisklass ja teda ühendav eelvägi — bolševike partei — on suuteline täitma seda 242 juhendis esitatud kehttalurahva programmi ning peab seepärast alustama võitlust selle elluviimise eest.

Neid nõudmisi, muu seas ka nõudmist võrdsustavalt jaotada maa töötajate vahel, seda perioodiliselt ümber jaotades, käsitleb V. I. Lenin oma 29. augustil 1917 ilmunud artiklis «Publitsisti päevikust. Talupojad ja töölised», milles ta kirjutab:

«Talupojad tahavad jätta endale väikemajapidamise, seda võrdsustavalt normeerida, perioodiliselt uuesti võrdsustada... Olgu. Ükski mõistlik sotsialist sellepärast kehttalurahvaga tülli ei lähe. Kui maad on konfiskeeritud, *järelikult* on pankade võim murtud, kui inventar on konfiskeeritud, *järelikult* on kapitali võim murtud, — niisiis *juhul, kui keskuses valitseb proletariaat*, kui poliitiline võim üle läheb proletariaadi kätte, tuleb kõik muu *iseenesest*, saabub «eeskuju mõju» tulemusena ja dikteeritakse praktika enda poolt.

Poliitilise võimu üleminek proletariaadi kätte — selles on asja tuum. Ja siis kõik see, mis on 242 juhendi programmis oluline, peamine, põhiline, *saab teostatavaks*. Elu aga näitab, missuguste muudatustega see teostub. See on teisejärguline asi. Me ei ole doktrinäärid. Meie õpetus pole dogma, vaid tegevusjuhend.»¹¹⁷

Lenin näitab oma kõnesolevas artiklis, et talurahvas saab oma nõudmised ellu viia ainult liidus linnatöolistega, halastamatus võitluses kapitali vastu. Ainult proletariaat ja talurahvas võisid kukutada tsarismi. Ainult proletariaat koos kehttalurahvaga võib lõpetada sõja demokraatliku rahuga, parandada sõjahaavad, ellu viia talurahva nõudmised ja alustada teed sotsialismi poole. Esseeridega ei saa töötav talurahvas koos minna, sest need ei juhi teda mitte selle poole, et luua liit töolistega, vaid selle poole, et luua liit kapitalistidega, töötava talurahva vaenlastega.

Seega asus V. I. Lenin resoluutselt toetama maa ärajaotamist. Ta märkis, et nüüd peab muutuma töölise poolt talupojale peetavate kõnede põhijoon. Tuleb ütelda: «Meie,

¹¹³ Sealsamas, lk. 494.

¹¹⁴ Sealsamas, lk. 495.

¹¹⁵ Sealsamas, lk. 574.

¹¹⁶ Sealsamas, lk. 575.

¹¹⁷ Teosed, 25. kd., lk. 262.

töölised, võime teile anda ja anname seda, mida kehtalurahvas tahab ja otsib, mitte alati teades, kus ja kuidas otsida.»¹¹⁸

Võib kerkida küsimus, kas Eesti maata- ja vähese maaga talurahva saadikud, kes nii 1917. aasta detsembris Eesti maataameeste konverentsi kui ka järgmise aasta jaanuaris Eesti töörahva põllumajanduskongressil hääletasid bolševike ettepaneku poolt mõisaid mitte jaotada, vaid kasutada neid ühismajapidamiste loomiseks, väljendasid Eesti kehtalurahva tõelist tahet.

Dokumentaalmaterjale motiivide kohta, miks üks või teine saadik nii või teisiti hääletas, ei ole olemas. Ka peeti protokolle sel ajal väga puudulikult, mille tõttu need ei kajasta koosolekul valitsenud meeleolusid täiel määral. Kuid organisatsioonid ja asutused, kelle poolt olid saadikutele mandaadid välja antud, on teada. Märkisime neid juba eespool. Sellest lähtudes võime väita, et kongressi saadikud esindasid organiseeritud, mitte organiseerimata maatöörahvast. Viimased jäid kongressil õieti esinduseta. Nende huve ja nõudmisi väljendasid saadikud ainult niipalju, kui need olid teada omaenda isiklike tähelepanekute kaudu.

Puuduvad andmed ka selle kohta, et kohalikud VSĐT(b)P organisatsioonid Eestis oleksid valla maata ja vähese maaga talupoegade üldkoosolekutel arutamiseks esitanud ja hääletusele pannud küsimuse, missugusel viisil ülevõetud mõisaid harida, ning selgitanud, kui palju on mõisate jaotamise ja kui palju ühismaapidamise pooldajaid.

Kongressil olid rõhuvas enamuses teadlikud maatöölised ja kehtalupojad, kes olid juba aastaid liidus tööliklassiga bolševike juhtimisel võidelnud, algul tsarismi kukutamise ja seejärel sotsialismi eest. Sotsialismi eesmärgid olid neil selged. Nad hääletasid sotsialistliku suurmajapidamise poolt, olles veendunud, et selles on Eesti talurahva tulevik. Pealegi rõhutati juhtivate bolševike sõnavõttudes, et seekord on kõige tähtsam mõisate võimalikult kiirem ülevõtmine. Mis nendega teha, kuidas neid majandada, see pidi selguma edaspidi.

Kuidas tõmmata sotsialismi ehitamisele kaasa mahajäänud maata ja vähese maaga talurahva hulki, kel oli sotsialismist veel vähe arusaamist ja kes pooldasid väikemaapidamist, seda kongressil ei arutatud. See aga oli suur viga. Kongressi otsusest maaküsimuses jäi mulje, nagu oleksid Eesti bolševikud absoluutselt ja täielikult mõisate jaotamise vastu olnud. See aga ei vastanud tõsioludele. Eesti bolševike sõnavõttude ajakirjanduse veergudel, samuti detsembrikonverentsi otsus näitavad, et nad ei olnud ka maade jaotamise vastu. Nad pooldasid seda aga piiratud ulatuses ja juhul, kui kohalik töörahvas oma organisatsioonide kaudu seda nõuab.

Kuna aga säilinud materjalid on puudulikud ja puudub isegi J. Anveldi esitatud resolutsiooni täielik tekst, siis ei ole võimalik sellesse küsimusse täit selgust tuua.

Samal ajal kui Eestis peeti kõnesolevat põllumajanduskongressi, toimusid, nagu eespool juba märkisime, paljudes teistes Venemaa piirkondades maakomiteede kongressid.

Nõukogude võimu ajal valiti maakomiteed ümber vastavalt Rahvakomissaride Nõukogu 29. novembri 1917. aasta «Määrusele maakomiteede kohta». Eriti suur tähtsus maadekreedi elluviimisel oli rahva poolt üldise, otsese, ühetaolise ja salajase hääletamise teel valdade ümbervalitud maakomiteedel, kuhu iga 500 elaniku kohta valiti üks esindaja.¹¹⁹ Neil üldrahvalikult valitud maakomiteedel oli suur autoriteet. Nad koondasid maareformi teostamisele ja feodalismi igandite likvideerimisele külas kõik kehv- ja isegi kesktalurahva kihid. Valdade maakomiteede tööst võtsid osa ka maatöölise organisatsioonide ja naabervaldade maakomiteede esindajad.

Ümbervalitud maakomiteede tegevuse aluseks said «Maadekreedis» ja V. I. Lenini kirjas «Vastus talupoegade küsimustele» esitatud seisukohad.¹²⁰

¹¹⁸ Sealsamas, lk. 261.

¹¹⁹ Положение о земельных комитетах. Рмт.: Аграрная политика Советской власти (1917—1918). М., 1954, lk. 129.

¹²⁰ Vt. Teosed, 26. kd., lk. 268—269.

17.—28. jaanuaril 1918 toimus Petrogradis I ülevenemaaline maakomiteede kongress, kes ühistel istungitel III ülevenemaalise nõukogude kongressi talurahvasektsiooniga töötas välja «Maa sotsialiseerimise seaduse», mille lõplikul kujul kinnitas Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee.¹²¹ See seadus tühistas maa eraomanduse ja kuulutas välja võrdsustava maajaotamise, ühtlasi aga tunnistas «kollektiivse suurmaapidamise eelistatuks» ja seadis «nõukogude võimu peaaulesandeks leida ja praktikas ära proovida kõige otstarbekamad ja praktilisemad sellisuunalised üleminekuabinõud».¹²² Juba sõnad «maa sotsialiseerimine» tähendasid järkjärgulist, kuid järjekindlat üleminekut ühismaaharimisele ja sotsialistlikule suurmaapidamisele, väljendasid sotsialismile ülemineku tendentsi, soovi, ettevalmistust.¹²³

Selle eesmärgi poole püüti edasi liikuda kannatlikult, järk-järgult, tõstes sotsialistliku ülesehitustöö kaudu töötava talurahva teadlikkust.

«Maa sotsialiseerimise seaduse» võtsid ühel häälel vastu nii bolševikud kui ka nendega koaleerunud pahempoolsed esseerid, kuigi viimased ei pooldanud sotsialistlikku ühismaaharimist, vaid nõudsid võrdsustavat maajaotamist. «Sellest hoolimata,» ütles Lenin samia aasta detsembris, «me jõudsime üksmeelsele ja ühehäälsele otsusele, mille pinnale me oleme jäänud ka praegu, pidades meeles, et säärast üleminekut üksikmaapidamistelt ühismaaharimisele ... ei ole võimalik teostada otsekohe.»¹²⁴

«Maa sotsialiseerimise seadust» Eestis ei rakendatud ei esimesel nõukogude võimu perioodil ega hiljemgi, Eesti Tööraha Kommuni ajal, peamiselt sellepärast, et ta kuulus välja maajaotamise põhimõtte, mille Eesti töörahva põllumajanduskongress oli tagasi lükanud.

Ka Eestis võtsid neil aegadel nõukogude võimu juhtivate organite tööst koos bolševikega osa eesti pahempoolsed esseerid, kuid siin ei tehtud katsetki saavutada talurahvaküsimuses üksmeelset otsust. Eesti talurahva põllumajanduskongressil, mis toimus 1918. aasta jaanuaris Tallinnas, pörkasid vastamisi kaks talupoegade nõudmist: üks neist, bolševike resolutsioon, nägi ette viivitamatu ülemineku sotsialistlikule ühismaapidamisele, teine, mille esitasid pahempoolsed esseerid, aga nõudis mõisamaade jaotamist. Viimaste taotlused ei olnud sisuliselt suunatud bolševike ja neid pooldavate talupoegade nõudmistele vastu — nende erinevus seisnes vaid taktikas, selles, missugust teed oleks hõlpsam sotsialismile üle minna. Tööliste ja talupoegade liidu tugevdamise huvides ei oleks tohtinud nende nõudmist tagasi lükata.

Juhendi bolševikele maaküsimuses pahempoolsete esseeridega koaleerumiseks oli V. I. Lenin andnud oma kirjas «Pravda» toimetusele 18. novembril 1917, mis ilmus 2. detsembri numbris. Lenin toonitab selles, et juhul, kui pahempoolsed esseerid (samuti nende poolt olevad talupojad) nõustuvad «töölikontrolliga, pankade natsionaliseerimisega jne., oleks võrdsustav maakasutamise vaid üheks täielikule sotsialismile ülemineku abinõuks. Niisuguseid üleminekuabinõusid oleks proletariaadil mõttetu peale sundida; ta on kohustatud, sotsialismi võidu huvides, järele andma töötavaile ja ekspluateeritavatele väiketalupeogadele nende üleminekuabinõude valikus, sest kahju sotsialismi üritusele need ei tooks.»¹²⁵

Seda V. I. Lenini juhendit Eesti bolševikud aga ei järginud, sest nad olid arvamusel, et Eestis kui suurmaapidamisega maal on erinevalt paljudest teistest Venemaa piirkondadest, kus valitsevaks vormiks on väikemaapidamine, võimalik kohe üle minna sotsialistlikule suurmaapidamisele. Eesti parteiajaloo alastes töödes hinnatakse küsimuse niisugust käsitust veaks, mis näitab, et Eesti bolševikud ei osanud agraarküsimuse lahendamist

¹²¹ Основной закон о социализации земли, утвержденный ВЦИК. Rmt.: Аграрная политика Советской власти, lk. 135—146.

¹²² V. I. Lenin, VK(b)P programmi projekt. Teosed, 29. kd., lk. 96; vt. ka Основной закон о социализации земли. Rmt.: Аграрная политика Советской власти, lk. 136.

¹²³ V. I. Lenin, Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky. Teosed, 28. kd., lk. 285.

¹²⁴ V. I. Lenin, Kõne I ülevenemaalisel maosakondade, kehvikute komiteede ja kommunistide kongressil 11. detsembril 1918. Teosed, 28. kd., lk. 316.

¹²⁵ V. I. Lenin, Tööliste liit töötavate ja ekspluateeritavate talupoegadega. Kirj «Pravda» toimetusele. Teosed, 26. kd., lk. 305.

kasutada töölisklassi ja kehvtalurahva liidu tugevdamiseks. Selle tagajärjed andsid end tunda eriti Kodusõja aastail.¹²⁶

Taktikalistest vigadest hoolimata oli Eesti maatööraha põllumajanduskongress-tähtsaks sündmuseks esimesel nõukogude võimu perioodil Eestis. Ta tegi kokkuvõtte leninliku maadekreedi elluviimisest ja näitas, et Eesti maaproletariaat oli kujunenud iseseisvaks poliitiliseks jõuks, nagu see oli ette nähtud VSDT(b)P Aprillikonverentsi otsuses, ja etendas otsustavat osa parunite mõisate kui feodalismi igandite majandusliku baasi likvideerimisel Eestis.

Ülevenemaalisel erakorralisel raudteelaste kongressil 13. jaanuaril 1918 esinedes andis V. I. Lenin kõrge hinnangu Eesti maatöölile, kes kapitalistlikus majanduses seisis sotsiaalse redeli alumisel pulgal, kuid nüüd olid asunud üle võtma parunite mõisaid. «See on ülemaailmse tähtsusega pööre,» märkis ta.¹²⁷

(Järgneb)

¹²⁶ V. Reimann, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917—1918, lk. 194—195.

¹²⁷ Teosed, 26. kd., lk. 455.